

Bedrijfsdynamiek en groei

Auteur(s):

Bosma, N.S.

Nieuwenhuijsen, H.R.

Niels Bosma is werkzaam bij EIM. Henry Nieuwenhuijsen was gedurende dit onderzoek werkzaam bij EIM en werkt tegenwoordig bij het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Met dank aan Raymond Gradus, Pieter Waasdorp, Sander Wennekers en Henry van der Wiel voor commentaar op een eerdere versie.

Verschenen in:

ESB, 87e jaargang, nr. 4349, pagina 172, 1 maart 2002

Rubriek:**Trefwoord(en):**

marktwerving

Er wordt meestal aangenomen dat toe- en uittreding van bedrijven positieve effecten heeft op de economie. Maar hoe groot zijn deze effecten eigenlijk?

Gezonde concurrentie tussen bedrijven vormt een belangrijke pijler van het Nederlandse economisch beleid. Onderdeel hiervan is het wegnemen van oneigenlijke belemmeringen voor de toe- en uittreding van bedrijven¹. De gedachte is dat de toe- en uittreding van bedrijven (turbulentie) bij kan dragen aan een selectieproces tussen bedrijven, waardoor de economie als geheel dynamischer en efficiënter wordt. Minder presterende bedrijven kunnen dan plaats maken voor nieuwe bedrijven. Naast het 'wegdrukken' van slecht presterende bedrijven kan de turbulentie bestaande bedrijven prikkelen om productief te blijven. De bedrijven worden immers geconfronteerd met toetreding of toetredingsdreiging, waardoor hun positie op de markt niet zonder meer en voor altijd vast staat. Dit artikel gaat in op de effecten van toe- en uittreding

Beleid

Het doel van het toe- en uittredingsbeleid is de economie efficiënter te laten functioneren.

Aanpassingen van de bedrijvenpopulatie mogen niet belemmerd worden. Dit wil overigens niet zeggen dat per definitie gestreefd wordt naar veel faillissementen. Het idee is veel meer om te stimuleren dat problemen binnen bedrijven tijdig onderkend worden, zodat beslissingen op tijd genomen worden. Een beslissing kan inhouden dat wordt gestopt met het bedrijf of dat wordt ingegrepen in het productieproces of in het productenaanbod van het bedrijf. Toe- en uittreding, met andere woorden, is geen beleidsdoel op zich, maar een middel dat bij kan dragen aan de tijdigheid en het tempo van noodzakelijke aanpassingen in de economie.

In het kader van het marktwerkingsbeleid wordt de vestigingswetgeving gemoderniseerd. De modernisering van de wetgeving is in gang gezet omdat de oude (uit 1954 stammende) regelgeving een drempel vormde voor starters en bovendien bestaande ondernemers belemmerde om activiteiten buiten hun eigen branche te ondernemen. Strafvervolging in het kader van de oude wetgeving is opgeheven per

1 januari 1993 en per 1 januari 1996 is het Vestigingsbesluit Bedrijven van kracht. Hiermee zijn voor een groot aantal sectoren de vestigingseisen verlaagd of zelfs afgeschaft. Verder zijn per 1 januari 2001 (met uitzondering van enkele branches) geen zogenaamde algemene ondernemersvaardigheden (aov) diploma's meer vereist voor startende ondernemers en ligt het in de bedoeling binnen enkele jaren de Vestigingswet verder te vereenvoudigen.

Effect vereenvoudiging Vestigingswetgeving

Diverse onderzoeken hebben aangetoond dat de modernisering van de Vestigingsregulering effect heeft op de toe- en uittreding van bedrijven. Volgens Van Berkum e.a. is in de branches waar de wet aanzienlijk is vereenvoudigd de turbulentie (toe- en uittreding geschaald op het aantal bestaande bedrijven) door de vereenvoudiging met vijftien procent toegenomen². De toename van de bedrijvenpopulatie is eveneens groter geworden, omdat ook de netto toetreding (toetreding minus uittreding) positief beïnvloed wordt. In de sectoren waar geringe wijzigingen plaatsvonden, vinden de auteurs geen duidelijk effect.

Op basis van een model komen Carree en Nijkamp voor de detailhandel eveneens tot de conclusie dat de veranderingen in de vestigingsregulering tot meer toe- en uittreding hebben geleid³. Volgens hun model is in een sector in een evenwichtssituatie plaats voor een bepaald aantal bedrijven. Omdat het aantal bedrijven in de praktijk niet gelijk zal zijn aan het aantal in de evenwichtssituatie, ontstaat toe- en uittreding. Het tempo waarmee de toe- en uittreding plaatsvindt wordt de aanpassingssnelheid genoemd. Volgens Carree en Nijkamp is deze snelheid toegenomen door de deregulering van 1993. De veranderingen in 1996 hebben volgens hen geen invloed meer gehad.

Toe- en uittreding van bedrijven komt dus mede dankzij de versoepeling van de vestigingseisen vaker voor. Ook zijn er aanwijzingen dat

het aantal bedrijven hierdoor is toegenomen. Deze feiten zijn op zich wel van belang, maar geven niet aan in hoeverre de vereenvoudiging economische effecten heeft. Hiervoor is nodig dat er inzicht is in de samenhang tussen toe- en uitreding en economische groei. Dit artikel gaat in op deze samenhang.

Achtereenvolgens wordt ingegaan op enkele theoretische achtergronden en wordt een meting uitgevoerd naar de invloed van turbulentie op de productiviteit.

Theorie

De bekendste econoom die zich met de invloed van toe- en uitreding van bedrijven heeft beziggehouden is Schumpeter. In de ogen van Schumpeter speelt kennis een sleutelrol bij de samenhang tussen economische groei en turbulentie. Uitgaande van zijn gedachtewereld zijn er twee regimes mogelijk.

Schumpeter I

In het ene regime (Schumpeter I) lekt de kennis snel weg. In dit geval is het voor een bedrijf moeilijk om de baten van innovaties langdurig te internaliseren. Een gevolg hiervan is dat het voor een bedrijf niet aantrekkelijk is om te investeren in onderzoek en ontwikkeling. Immers er wordt kennis opgebouwd die vrij snel voor iedereen beschikbaar is. In deze situatie zal weinig innovatie en groei van de bestaande bedrijven komen. Voor nieuwkomers is de situatie aantrekkelijk, omdat zij in principe geen achterstand ten opzichte van de bestaande bedrijven hebben. Dit betekent dat juist in dit regime de ondernemer met nieuwe ideeën kansen krijgt en die ook kan nemen. Als gevolg hiervan zullen de bestaande bedrijven die eerder waren toegetreden minder belangrijk worden of zelfs helemaal verdwijnen. Hun ideeën en innovaties worden verdrongen door de ideeën van de nieuw-komers. Aangezien de nieuwe kennis ook weer makkelijk beschikbaar is herhaalt dit proces zich. Dit proces (creatieve destructie) vormt de basis voor de economische groei.

Schumpeter II

In het andere regime (Schumpeter II) komen weinig kennisoverdrachten voor. Hierdoor is het aantrekkelijk voor bedrijven om veel aan onderzoek en ontwikkeling te doen, omdat zij ook profiteren van de opbrengsten. In dit regime is sprake van een zichzelf versterkend proces waarbij innovaties en winsten elkaar wederzijds beïnvloeden. Hierdoor ontstaat uiteindelijk een beperkt aantal grote bedrijven. In dit regime spelen kleine en nieuwe bedrijven geen rol van betekenis.

De twee regimes zijn extremen. In de praktijk kunnen uiteenlopende combinaties van regimes voorkomen. Daarnaast zal het selectieproces tussen minder en meer efficiënte bedrijven bij beide regimes een rol spelen, mits er genoeg mogelijkheden zijn om te concurreren.

Effecten toe- en uitreding

Ondanks het beleid van vele overheden in de wereld om bedrijvendynamiek te stimuleren, is er nog weinig empirische ondersteuning voor de relatie met economische groei⁴. Dit wordt vooral veroorzaakt door gebrek aan relevante data. De meeste studies gaan in op de invloed op de groei van de productiviteit, omdat dit op langere termijn de productiegroei bepaalt⁵. Van der Wiel onderzocht voor Nederland de zakelijke dienstensector door de productiviteitsverandering van 1995 ten opzichte van 1987 te splitsen in bijdragen van toetreders, uitreders en blijvende bedrijven⁶. Met dit onderzoek werd met name een verklaring gezocht voor de relatief lage productiviteitsgroei in de dienstensectoren ten opzichte van de industrie. De auteur laat zien dat de startende bedrijven veelal een lagere arbeidsproductiviteit hebben dan de bestaande bedrijven. Met deze conclusie is nog niet alles gezegd over de invloed van bedrijvendynamiek op productiviteitsgroei. Indien een dergelijke bedrijvendynamiek niet had plaatsgevonden, is het zeer wel mogelijk dat de gemiddelde productiviteitscijfers bij de reeds bestaande bedrijven lager waren uitgevallen. Toetreding (of dreiging hiervan) kan bestaande bedrijven immers prikkelen om efficiënt te produceren. Daarnaast kunnen startende bedrijven hun prestaties in de loop der tijd nog verbeteren.

Om meer te kunnen zeggen moet gekeken worden naar de samenhang tussen bedrijvendynamiek en de groei van een hele populatie bedrijven. Dit is gedaan in ons onderzoek.

Samenhang turbulentie en groei

De effecten van turbulentie op economische groei hebben we onderzocht door economische gegevens van de *Regionale Economische Jaarrekeningen* van het CBS te koppelen aan gegevens over toe- en uitreding van bedrijven van de Vereniging van Kamers van Koophandel. De koppeling is gedaan op regionaal en sectorniveau voor de jaren 1987 tot en met 1996. De regio-indeling is volgens de COROP-definitie. Dit betekent dat Nederland opgedeeld is in veertig gebieden. Daarnaast worden er zes sectoren onderscheiden, namelijk de delfstoffenwinning, industrie, bouw, handel, transport en communicatie en financiële diensten.

De vraag is in hoeverre prestatieverschillen tussen COROP-gebieden samenhangen met verschillen in toe- en uitreding. Het is hierbij van belang om verschillende sectoren te onderscheiden, omdat de sectorstructuur voor een belangrijk deel de economische ontwikkeling van een COROP-gebied bepaalt.

[tabel 1](#) geeft inzicht in de samenhang tussen de groei van de productie, de turbulentie en de netto toetreding. De uitkomsten hebben betrekking op correlaties tussen de gemiddelde waarden over de periode 1987-1996⁷.

Tabel 1. Correlaties tussen productiegroei, turbulentie en groei netto-toetreding, gemiddelde waarden van de jaarlijkse groei in de periode 1987-1996

sector	correlatie met netto-toetreding	correlatie met turbulentie
delfstoffenwinning	-0,33	-0,30
industrie	0,45*	0,01
bouwnijverheid	0,11	-0,21
handel, horeca en reparatie	0,32*	0,04
vervoer en communicatie	0,66*	0,50*
bank- en verzekeringswezen	0,56*	0,40*

*: significant op 5%-niveau.

[tabel 1](#) laat zien dat de toename van het aantal bedrijven (de netto toetreding) veelal samenhangt met de productiegroei.

De resultaten voor de dynamiekmaat turbulentie, wijken af van de resultaten die gevonden zijn voor de netto toetreding. In de nijverheid (delfstoffenwinning, industrie en bouw) zijn de correlaties overwegend negatief en niet significant. In de diensten daarentegen zijn de correlaties positief en in twee van de drie sectoren significant. Dynamiek van bedrijven en groei hangen dus met name in de dienstensectoren met elkaar samen.

De geconstateerde samenhang tussen de productiegroei en de bedrijfsdynamiekmaten is op zich wel van belang, maar vormt geen voldoende voorwaarde dat toe- en uittreding een positieve invloed heeft op de economische prestaties. Het is nog niet duidelijk langs welke kant de samenhang loopt. Toetreding kan bijvoorbeeld tot gevolg hebben dat er meer geproduceerd wordt, maar andersom kan productiegroei ook toetreding van bedrijven uitlokken. Om de richting van de causaliteit te onderzoeken en omdat productiviteit zoals gezegd belangrijker is dan productiegroei op zich, hebben we een model geschat voor de groei van de productiviteit.

Effect vooral in dienstensector

In het model wordt de groei van de productiviteit van een COROP-gebied mede verklaard uit de turbulentie. In het model is rekening gehouden met regio-specifieke dan wel sectorspecifieke effecten. Als maat voor de groei van de productiviteit is de totale factorproductiviteit genomen⁸. In [tabel 2](#) zijn de belangrijkste schattingen van het model weergegeven. Gepresenteerd is de geschatte invloed van het niveau van de turbulentie op de groei van de productiviteit na één, twee en drie jaar. Er is dus aangenomen dat het effect van de turbulentie niet direct optreedt.

Tabel 2. De invloed van turbulentie op de groei van de totale factorproductiviteit. De robuustheid van het effect is onderzocht door naar een aantal jaren te kijken. Er is aangenomen dat het effect na drie jaar is uitgekristalliseerd

	na 3 jaar	na 1 jaar
diensten	0,083*	0,037
nijverheid	-0,280	-0,027

*: significant op 5% niveau.

De coëfficiënten geven de invloed weer van het niveau van de turbulentie op de jaarlijkse groei van de factorproductiviteit.

[tabel 2](#) laat zien dat de turbulentie alleen in de dienstensectoren bijdraagt aan de productiviteit. In de nijverheid is de invloed negatief, maar niet significant. Het geschatte effect na drie jaar is bovendien implausibel groot. Voor de diensten zijn de uitkomsten goed te interpreteren. [tabel 2](#) laat in feite een beeld zien dat lijkt op dat uit [tabel 1](#). Toe- en uittreding van bedrijven is met name in de dienstensectoren van belang. De groei in de nijverheid wordt wellicht door andere factoren bepaald. Dit kan verklaard worden met de gedachte wereld van Schumpeter. Bij de ontwikkelingen in de nijverheid spelen onderzoek en ontwikkeling een belangrijke rol⁹. Hierbij is volgens Schumpeter (regime II) nauwelijks een rol weggelegd voor het proces van toe- en uittreding. Dit in tegenstelling tot de diensten waar minder aan onderzoek en ontwikkeling gedaan wordt (regime I), hetgeen wel gepaard gaat met een belangrijkere rol voor de toe- en uittreding van bedrijven.

Op dit moment bedraagt de turbulentie in de diensten vijftien procent (toetreding plus uittreding, als percentages van het aantal bedrijven). In de jaren negentig steeg de turbulentie met drie procent. Stel dat er het komende decennium nog eens drie procent bijkomt. Dan kan volgens de schattingen van dit model de jaarlijkse groei van de productiviteit 0,25 procentpunt hoger uitkomen, mits de turbulentie op het niveau van achttien procent blijft. Voor deze berekening is het effect van turbulentie op productiviteit uit [tabel 2](#) (van 0,083) maal drie procent genomen. Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat diensten en industrie door uitbestedingen met elkaar verweven zijn. Twintig procent van het verbruik in de industrie wordt door de diensten geleverd. Hierdoor zal de industrie (indirect) wel kunnen profiteren van de toe- en uittreding in de diensten.

Conclusie

Tegen de redenering dat een goed werkend toe- en uittredingsproces bij bedrijven bijdraagt aan de prestaties van de economie is weinig in te brengen. Het Nederlandse beleid probeert met wijzigingen in de Vestigingswetgeving hier aan bij te dragen. Dit onderzoek ondersteunt het belang hiervan. De resultaten in dit artikel geven aan dat een toename van de toe- en uittreding van bedrijven bij kan dragen aan de productiviteit en groei van de economie. Dit is echter vooral het geval in de dienstensectoren; de nijverheid profiteert slechts indirect. Voor de nijverheid zou een beleid gericht op het stimuleren van onderzoek en ontwikkeling goede resultaten kunnen geven.

1 Ministerie van Economische Zaken, *De ondernemende samenleving; meer kansen, minder belemmeringen voor ondernemerschap*, Den Haag, 1999.

2 J.W. van Berkum, J.A. van Dijken, H.J. Heeres en W.H.J. Verhoeven, *Evaluatie Vestigingswet Bedrijven; deelonderzoek A: effecten op dynamiek en ondernemerschap*, EIM, 1999.

3 M.A. Carree en J.A. Nijkamp, De versoepelde vestigingswetgeving en marktdynamiek in de detailhandel, *Maandschrift Economie*, 2000, blz. 438-454.

4 Zie A.R. Thurik, Small firms, entrepreneurship and economic growth, in: Z. Acs, B. Carlsson en A.R. Thurik (red.), *Small business in the modern economy*, Basil Blackwell Publishers, Oxford, 1996, blz. 126-152.

5 Zie J.W. Oosterwijk, [Nieuwe bronnen van welvaartsgroei](#), *ESB*, 5 januari 2001, blz. 4-7, en R.H.J.M. Gradus, J.J.M. Kremers en J. van Sinderen, Inleiding: Nederland kennisland?, in: *Nederland kennisland?*, Stenfert Kroese, 2001, blz. 1-13.

6 H.P. van der Wiel, *Firm turnover in Dutch business services*, research memorandum 159, Centraal Planbureau, 1999.

7 Voor gedetailleerde informatie over de data en de berekeningen wordt verwezen naar N.S. Bosma en H.R. Nieuwenhuijsen, *Turbulence and productivity in the Netherlands*, EIM, Zoetermeer, 2000.

8 Deze is berekend door de relatieve groei van de productie te verminderen met een gewogen gemiddelde van de relatieve groei van de productiefactoren arbeid en kapitaal. De weging van de productiefactoren gebeurt op basis van de kostenaandelen.

9 Zie G. van Leeuwen en H.R. Nieuwenhuijsen, [R&D is goed voor omzet, toegevoegde waarde en werkgelegenheid](#), *ESB*, 28 augustus 1998, blz. 632-634.